

ЎЗБЕК МУСИҚА САНЪАТИ ВА МАДАНИЯТИ МАСАЛАЛАРИГА ДОИР

Қамбаров А.

Фарғона давлат университети

Абдурахмонова Д.

Фарғона давлат университети

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7443636>

Аннотация. Мазкур мақолада ўзбек мусиқа санъатининг ўтмишида ва ҳозирги кунда халқимизнинг маънавий савиясини оширишдаги аҳамияти ҳамда янги Ўзбекистоннинг ижтимоий тараққиётида мусиқа санъати етакчи омиллардан бири эканлиги ва ўзбек мусиқа маданиятини шаклланиш жараёнлари илмий асослаб берилди.

Калит сўзлар: мусиқа, маданият, ижодий фаолият, миллий ва умуминсоний қадриятлар, ижрочилик санъати, анъана, маънавий мерос, мақом, дутор, ҳофиз, созанда ва бастакор.

О УЗБЕКСКОМ МУЗЫКАЛЬНОМ ИСКУССТВЕ И КУЛЬТУРЕ

Аннотация. В данной статье раскрывается значение узбекской музыки в прошлом и настоящем в повышении духовного уровня нашего народа, то, что музыка является одним из ведущих факторов общественного развития нового Узбекистана, и процессы становления узбекской музыки культуры научно обоснованы.

Ключевые слова: музыка, культура, творчество, национальные и общечеловеческие ценности, исполнительское искусство, традиция, духовное наследие, статус, дутор, хафиз, музыкант и композитор.

ABOUT UZBEK MUSIC ART AND CULTURE

Abstract. In this article, the importance of Uzbek music in the past and present in raising the spiritual level of our people, the fact that music is one of the leading factors in the social development of the new Uzbekistan, and the processes of formation of Uzbek music culture are scientifically justified.

Keywords: music, culture, creative activity, national and universal values, performance art, tradition, spiritual heritage, status, dutor, hafiz, musician and composer.

Кириш

Бугунги кунда Ўзбекистонда мусиқа санъати ва маданиятини янада ривожлантиришда учун янги имкониятлар яратилмоқда. Мусиқа маданиятининг турли йўналишлари бўйича ёш истеъдодларни излаб топиш, уларнинг ижодий фаолиятини юксалтириш юзасидан ғамхўрлик қилиш муҳим аҳамиятга молик вазифалардан бирига айланди. "...Халқимизнинг маънавий савиясини ошириш, ёш авлодни юксак инсоний ғоялар, она Ватанга меҳр ва садоқат руҳида тарбиялаш, миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида камол топтиришда мусиқа санъатининг ўрни ва аҳамияти беқиёсдир". Зеро, ўтмишдаги мусиқий ижрочилик анъаналарини тиклаш, замонавий шароитларда сақлаб қолиш, ўзбек миллий мусиқий асарлари ва созларини хорижий мамлакатларда намойиш этиш, мусиқа таълимида янги анъаналарни таркиб топтириш, халқ маънавий меросини асраб-авайлаш ва келгуси авлодларга етказиш, жамият ҳаётида мусиқа маданиятининг тутган ўрнини таҳлил этиш долзарб вазифа ҳисобланади.

Тадқиқот материаллари ва методологияси

Муסיқа маданияти тарихи мавзусига доир Собиқ Иттифоқ даврида яратилган асарлар кўлами ниҳоятда кенгдир. Улар орасида ўзбек халқ муסיқаси тарихини ўрганишда Бекжон Раҳмон ўғли ва Муҳаммад Юсуф Девонзода (Харратов)нинг 1925 йил Москвада араб алифбосида нашр этилган “Хоразм муסיқий тарихчаси” рисоласи муҳим аҳамиятга эга. Ушбу рисолада Хоразм муסיқачилари ижоди, Хива хонлиги худудига Шашмақомнинг кириб келиши, Муҳаммад Раҳимхон Ферузнинг муסיқа санъатини ривожлантириш борасидаги ҳаракатлари ҳақида қимматли маълумотлар берилади. Шунингдек, ўзбек миллий муסיқа маданияти тарихини ўрганишда Абдурауф Фитратнинг ҳам ҳиссаси салмоқли бўлиб, муаллифнинг мазкур масалага бағишланган асар ва мақолаларида ўзбек мумтоз муסיқаси, унинг услублари ва уларнинг турк, араб, форс муסיқаларидан фарқи, “Шарқ муסיқаси” назарияси ва унинг асослари тўғрисидаги таҳлилий фикр-мулоҳазалари баён этилади.

Ўзбек миллий муסיқа санъати узоқ тарихий йўлни босиб ўтди. Хусусан, XIX аср охири – XX аср бошларида кўлами, ижро йўллари, шакллари, мураккаблигига қараб анъанавий муסיқа санъати профессионал муסיқа асарлари (мақом, катта ашула, дostonчилик) ва халқ куйларига (лапар, ялла, кўшиқ, ашула) бўлинган. Бундан кўринадики, бу даврда ўзбек халқ муסיқа санъати намояндалари фаолияти икки йўналишда ривожланган. Мумтоз муסיқа намуналари асосан етук ҳофиз, созанда ва бастакорлар томонидан яратилиб, ўзининг жанрлари ва ижро анъаналари мураккаблиги туфайли мақомчилик санъати ва дostonчилик ижро услублари, мактаблари билан ажралиб туради.

Мақомлар Шарқ халқларининг жуда қадим замонлардан мавжуд бўлган муסיқа жанрларидан бири сифатида муסיқа меросида жуда муҳим ўринни эгаллайди. Анъанавий муסיқа санъатининг мақомчилик йўналиши Бухоро-Самарқанд, Фарғона-Тошкент ҳамда Хоразмда кенг ривож топди.

Тадқиқот натижалари

Ўз даврида Бухоро амири саройида мақомларга жуда катта қизиқиш билан қаралган. Амир Саид Олимхон мақом муסיқасини юксак даражада қадрлаган, ўзи ҳам дугор чалишда моҳир бўлган. Анъаналарга кўра, амирликда халқ муסיқачилари орасидан иқтидорли болалар танлаб олиниб, тажрибали муסיқачилар кўлига топширилган. Масалан, Бухоронинг машҳур мақом усталари Уста Шоди Азизов, Бобокул Файзуллаев, Шохназар Соҳибов кабилар сарой муסיқачилари кўлида таълим олганликлари фикримизнинг далилидир.

Тошкент ва Фарғона водийсида ҳам мумтоз муסיқанинг маълум вариантлари юзага келди. Ушбу йўналиш асосан катта ашула йўлларидан иборат бўлган. Ашурали Ҳофиз, Мирза Қосим Ҳофиз, Мўминжон Ҳофиз, Мўйдин Ҳожи, Беркинбой Файзиев, Мулла Тўйчи Тошмуҳаммедов, Ганижон Мирзаев, Жўраҳон Султонов, Маъмуржон Узоқов, Турғун Каримовлар мазкур йўналишда моҳир ижрочилари бўлганлар. Фарғона водийсида маҳаллий ижрочилик мактаблари ҳам шаклланган бўлиб, улар орасида айниқса, Қўқон, Марғилон, Бешариқ каби ижрочилик мактаблари ўз даврида жуда машҳур бўлган.

XIX аср охири – XX аср бошларида Хоразм воҳаси ўзбек муסיқа санъатида ўзининг ижрочилик ва хонандалик анъаналари билан анча машҳур бўлган. Воҳада мақом ижрочилиги дoston йўллари, халқ оммавий кўшиқлари ўз йўналишлари доирасида

ривожланган. Бу даврда Хоразмда Комил Хоразмий, Муҳаммад Раҳимхон Феруз, Ниёзжон Хўжа каби машҳур бастакорлар ижод қилишган.

Муҳокама

XX аср бошларида Туркистоннинг деярли барча шаҳарларида жадидларнинг ҳаваскорлик тўғараклари ва миллий театрлари ташкил топди. 1911-1917 йиллар давомида 20 га яқин пьесалар ёзилди. К.Нусратиллаевнинг “Тўй”, А.Қодирийнинг “Бахтсиз кувёв”, Хўжа Муиннинг “Эски ва янги мактаб”, А.Бодрининг “Аҳмоқ” пьесалари шу даврда яратилган.

Хулоса

Хуллас, XIX асрнинг охири ва XX аср бошларида Туркистон, Бухоро амирлиги ва Хива хонлигида мусиқа санъатида жиддий ўзгаришлар ва янгиланишлар юз берди. Европалик мусиқа билимдонлари Бухоро амирлиги ва Хива хонлигида мумтоз мусиқа ва халқ оғзаки намуналарини ўрганиш ва уларни ноталаштириш, халқ мусиқа чолғуларини тўплашга эътибор қаратди. Туркистон шаҳарларида мусиқий жамиятлар тузилиб, ҳаваскорлар жалб этилди. Рус мусиқа билимдонлари томонидан ўзбек халқ кўшиқларини ўрганилиши, уларнинг ноталаштирилиши, хориж матбуотида нашр этирилиши каби ҳолатлар ўз даврида мусиқа санъатининг ривожига муносиб ҳисса қўшди. Айни пайтда, Бухоро ва Хоразм ҳудудида ҳамда Фарғона водийсида ўзбек мусиқа санъати анъаналарини сақлаб қолиш учун зарурий чора-тадбирларнинг олиб борилиши ўзбек мумтоз мусиқаси анъаналарининг ривожланишига хизмат қилади.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 15 августдаги “Ўзбекистон композиторлари ва бастакорлари уюшмаси фаолиятини ташкил этиш тўғрисида”ги ПҚ-3212-сонли қарори (Электрон ресурс) // www.uza.uz.
2. Зияева Д. Х. Ўзбекистон шаҳарлари XIX аср иккинчи ярми – XX аср бошларида: шаҳар маданияти ва урбанизация жараёнлари. – Тошкент: Yangi nashr, 2017. – Б.370.
3. Ризаев Ш. Ўзбек драматургияси ва театрининг асосчиси // Театр, 2006, №1. – Б.10-12.
4. Murodova, D. (2022). ЯНГИ ТАРАҚҚИЁТ БОСҚИЧИДА ЁШЛАРДА БАДИИЙ-ЭСТЕТИК БИЛИМ ВА КЎНИКМАЛАРНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЗАРУРИЯТИ. *Science and innovation*, 1(В6), 702-707.
5. Муродова, Д. (2021). ПОНЯТИЕ МУЗЫКАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ И ЭТАПЫ ЕГО РАЗВИТИЯ. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(05), 245-250.
6. Дурдона, М. (2021, май). О ДУТОРЕ И ЕГО ИСПОЛНЕНИИ. В *Архиве конференций* (т. 25, No 1, с. 29-31).
7. Муродова, Д. (2021). Научно-теоретические аспекты музыкального мышления. *Zien Journal of Social Sciences and Humanities*, 1(1), 196-199.
8. Nasretdinova, M., Toshaliyev, D., & Murodova, D. R. Q. (2022). AN’ANAVIY IJROCHILIK SAN’ATINING HOZIRGI DAVR MUAMMOLARI. *Scientific progress*, 3(2), 846-850.
9. Насритдинова М., Нигора М., Муродова Д. (2022, февраль). УЗБЕКСКОЕ НАРОДНОЕ ИСКУССТВО И ЕГО МЕСТО В ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ. В *Архиве конференций* (стр. 44-48).